

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.12.204](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.12.204)

УДК 368

А. С. Шірінян,

магістр з фінансів, банківської справи та страхування, кафедра національної економіки та фінансів, Університет економіки і права «КРОК», м. Київ, Україна, д. ф.-м. н., директор, Навчально-науковий центр Національної академії наук України, Київ, Україна

ORCID ID: 0000-0002-6119-7084

Л. В. Шірінян,

д. е. н., професор, завідувач кафедри фінансів, Національний університет харчових технологій, Київ, Україна

ORCID ID: 0000-0002-8349-2113

МІКРОСТРАХУВАННЯ НЕЗАМОЖНОГО НАСЕЛЕННЯ І МАЛОГО БІЗНЕСУ В СИСТЕМІ УБЕЗПЕЧЕННЯ

A. Shirinyan

Master Science in Finance, Banking and Insurance,

Department of National Economy and Finance,

University of Economics and Law "KROK", Kyiv, Ukraine,

Doctor of Physico-Mathematical Sciences, Director,

Research and Education Center of National Academy of Sciences, Kyiv, Ukraine

L. Shirinyan

Doctor of Economic Sciences (Ph D habil.),

Head and Professor of the Department of Finance,

National University of Food Technologies, Kyiv, Ukraine

MICROINSURANCE OF LOW-INCOME PEOPLE AND SMALL BUSINESS IN THE PROTECTION SYSTEM

Мікрострахування все більше привертає до себе увагу як національних урядів, так і впливових міжнародних організацій. Для України вивчення і впровадження мікрострахування є новим і актуальним питанням з погляду надання страхового захисту малозабезпеченому населенню й малому бізнесу. Головні питання стосовно мікрострахування можна сформулювати так: Яким є місце мікрострахування в системі забезпечення? Чи може воно бути бізнес - пропозицією і давати страхове забезпечення для осіб з низьким рівнем доходу?

***Метою дослідження** є визначення сутності мікрострахування населення і бізнесу з низькими доходами в Україні і місця мікрострахування в системі забезпечення.*

***Результати.** Розглянуто перетин сфер ризик-менеджменту, мікрострахування та соціального захисту і визначено потенційні зони мікрострахування, які не охоплені державним соціальним захистом і ризик-менеджментом.*

Визначено мікрострахування з позиції захисту інтересів населення і бізнесу з низькими доходами і класифікації залежно від масштабу страхового покриття. Аргументовано мікрострахування як різновид фінансових послуг, який може бути добровільним, охопити працівників неформальної економіки і слугувати прикладом державно-приватного

партнерства.

During the last decade it has been paid much attention to microinsurance by international organizations. For Ukraine, the study and implementation of microinsurance is a new and topical issue in terms of providing insurance protection for poor people and small business. The main questions regarding microinsurance can be formulated as follows: What is the place of microinsurance in the social security and risk-management systems? Can it be a business proposition and provide insurance coverage value for low-income people at the same time?

The aim of the study is to determine the gist of microinsurance for poor people and low-income business in Ukraine and the place of microinsurance in the security and risk-management system.

Results. Analysis of the situation over past 10 years indicates that the situation in Ukraine for poor is still not good and not too much has changed. The minimal salary in 2020 is equal to 5000 uah per month (Law on the state budget of Ukraine, 2020). It yields nearly 175 \$ or 150 euro per one month, that is equivalent to 6 \$ or 5 euro per day. These values correspond to the value done by United Nations for the Sustainable Development Goals.

The consideration of the scientific paradigm of microinsurance yields the definition, according to which, microinsurance is as a kind of civil relations in respect to defence of valuable interests of juridical and physical persons with low income in exchange for low insurance premiums under the condition of small insurance sums, simplified insurance system, a high rate of insurance compensations and a low income or even unprofitableness of microinsurance provider.

The intersection of spheres of risk-management, microinsurance and social protection is considered and potential zones of microinsurance which are not covered by the state social protection and risk-management are defined.

Classification of insurance and microinsurance from the point of view of the scale of insurance coverage is presented. Microinsurance is argued as a type of financial services that can be voluntary, can cover the informal economy and serve as an example of public-private partnership.

Ключові слова: мікрострахування; бідне населення; малий бізнес; особа з низькими доходами; ризик-менеджмент; соціальний захист; неформальна економіка; низькі страхові премії; стратифікація за доходами.

Keywords: micro-insurance; poor population; small business; low income person; risk-management; social security; informal economy; low insurance premiums; stratification by income.

Постановка проблеми. Останнім часом у світі отримує визнання новий інструмент подолання бідності та захисту населення і малого підприємництва – мікрофінансування. Префікс «мікро» означає дуже малий і застосовується для невеликих за обсягами коштів, але для незаможного населення і бізнесу з низькими доходами «мікро» означає можливість зменшення негативних наслідків настання ключових ризиків, пов'язаних з такими подіями як хвороба, смерть і втрата власності.

За оцінками Світового банку у світі близько 1,4 мільярдів людей живуть на менш, ніж 1,25 доларів США на добу, близько 3 мільярдів – менш ніж 2,5 доларів США на добу, близько 4,5 мільярдів – менш ніж 8 доларів США на добу [1]. В Україні незаможне населення має дохід на рівні мінімальної заробітної плати, що становить близько 5 доларів на добу. Убезпечення такого населення можливе за допомогою мікрострахування [2]. За оцінками фахівців Міжнародної Організації Праці та Фонду Munich RE Foundation в світі вже налічується близько 500 мільйонів осіб, що користуються послугами мікрострахування [3]. Оцінки інших виявляють, що лише близько 150 мільйонів людей в світі мають мікростраховий захист [4]. При цьому лише 3% населення в 100 найбідніших країнах світу мають доступ до страхового захисту взагалі [5].

Мікрострахування все більше привертає до себе увагу як національних урядів, так і впливових міжнародних організацій, таких як Світовий банк, Міжнародна організація праці, Всесвітня організація охорони здоров'я, організації системи ООН, Фонд Мелінди й Біла Гейтса, Міжнародний фонд розвитку сільського господарства (IFAD). За підтримки названих організацій був створений міжнародний Центр мікрострахування (компанія, що базується у США), центр фінансування країн Центральної і Східної Європи і СНД (польська неурядова організація в м. Варшава) [4-9].

Для України вивчення і впровадження мікрострахування є новим і актуальним питанням з погляду надання страхового захисту малозабезпеченому населенню й малому бізнесу. У Проєкті Стратегії розвитку

фінансового сектора України на період до 2015 року вже вперше було визначено пріоритетні напрями розвитку, серед яких названо можливість упровадження системи мікрострахування. Однак дотепер мікрострахування не запроваджено. Щороку Уряд намагається вирішити проблему забезпечення незаможного населення через удосконалення соціального страхування, однак актуальність питання не зменшується.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему страхового захисту осіб з низьким доходами вивчали здебільшого зарубіжні дослідники, серед яких Мохаммед Юнус (засновник мікрокредитування), В. Браун (W. Brown), К. Черчілль (C. Churchill), В. Джін-Квон (W. Jean-Kwon), М. МакКорд (M. J. McCord), російські науковці Е. Гребенщиков, Н. В. Масленнікова та інші вчені.

В Україні ініціацію мікрострахування як нового виду цивільно-правових відносин запропонували науковці групи професора Лади Шірінян, які провели великий комплекс досліджень і систематизували результати в першій на теренах пострадянського простору монографії. Серед публікацій вітчизняних дослідників на цю тему доцільно назвати статті Г. В. Колеснікової та В. І. Ляшенка, які розглядали проблему мікрофінансування в розрізі страхування мікрокредитів. На нашу думку, такі страхові продукти слугують скоріше для захисту кредитної установи, ніж незаможного клієнта. Отже, на відміну від інших ми розглядаємо мікрострахування з позицій захисту незаможної людини і малого бізнесу. На нашу думку, дотепер багато питань залишаються висвітленими не повною мірою, не визначено закономірності, не враховано українські реалії в контексті зазначеного страхового забезпечення.

Головні питання стосовно мікрострахування можна сформулювати так: Яким є місце мікрострахування в системі забезпечення? Чи може воно бути бізнес - пропозицією і давати страхове забезпечення для осіб з низьким рівнем доходу? Це дуже важливі питання для всіх країн з нерозвинутою економікою і особливо для пострадянських країн, тому що останні не мають достатніх знань і політичних ресурсів, щоб ввести систему вільного ринку в оптимальний спосіб. Ілюстрація цього явища – ситуація в Україні. З розпадом СРСР українська страхова система і економіка в цілому постійно реформуються, однак стан економіки увесь час знаходиться в крихкій стадії. Згідно даних Світового Банку для 2015-2019 років, три чверті українських громадян живуть поза межею бідності.

Метою дослідження є визначення сутності мікрострахування населення і бізнесу з низькими доходами в Україні і місця мікрострахування в системі забезпечення.

Об'єктом дослідження є захист майнових і бізнес-інтересів фізичних та юридичних осіб з низькими доходами в разі настання страхових випадків.

Предметом дослідження є економічні відносини, що виникають між незаможним населенням, державними органами й суб'єктами господарювання, що здатні надавати послуги мікрострахування.

Методологія дослідження передбачає використання статистичного аналізу для оцінювання доходів населення і бізнесу за останнє десятиліття, порівняння підходів різних авторів для формулювання наукової парадигми, систематизація характерних ознак мікрострахування.

Інформаційну базу дослідження становлять наукові статті дослідників, матеріали державних уповноважених органів (служб статистики), статистичні матеріали Національного банку України (НБУ), законодавство України та зарубіжних країн з питань розвитку страхування.

Викладення основного матеріалу.

Наукова парадигма мікрострахування. Перше питання, яке може виникнути у зв'язку з таким завданням – це питання порівняння мікрострахування і страхування.

Спочатку нагадаємо означення страхування, яке може бути визначене як передання від однієї сторони (споживача страхової послуги) до іншої (постачальника страхової послуги) потенційної втрати за домовленістю і сплату споживачем послуги постачальнику. З цих позицій страхування являє собою формою ризик-менеджменту, в якому відбувається перерозподіл ризиків і коштів за згодою сторін [10]. Бачення поняття страхування базується на формі охорони майнових й особистих інтересів фізичних і юридичних осіб, коли мають місце грошові сплати до страхових компаній від таких осіб в обмін на відшкодування втрат, що виникають унаслідок настання страхових випадків (таких як пожежа, крадіжка, хвороба, недуга та інші). Вітчизняне законодавство визначає, що страхування – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання страхових випадків, визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати такими особами страхових платежів та доходів від розміщення коштів цих фондів [11].

Перейдемо до означення мікрострахування. Одне з перших визначень мікрострахування було запропоновано дослідниками Drog і Jasquier, які вважають, що мікрострахування є фінансовою схемою страхового захисту на місцевому рівні [12, с. 73]. Іншими словами, автори розглядають територіальні межі локального ринку як ключовий фактор для визначення. Такий підхід, на нашу думку, може бути лише частково прийнятним, оскільки не акцентує уваги на рівні добробуту потенційного споживача послуг.

Одним з перших західних дослідників, хто дослідив і запропонував соціально-орієнтоване визначення мікрострахування, був представник Світового банку К. Черчілль (C. Churchill), який вважає, що мікрострахування – це страхування для людей з низьким рівнем доходу [3, с.12; 13, с.403]. За таким підходом мікрострахування засноване на тих же принципах, що й звичайне страхування і надає механізм для захисту клієнтів з низьким рівнем доходу від головних ризиків, як, наприклад, нещасний випадок, смерть тощо.

Російський дослідник Е. Гребенщиков виконав огляд використання мікрострахування за кордоном [14, с. 47].

Найбільш повне визначення мікростраховання подано українськими вченими групи Л. В. Шірінян, яке спирається на визначення К. Черчіля, але є більш обгрунтованим і розширеним. Дослідники провели власне опитування незаможного населення і запропонували відповідне визначення. Згідно з авторським підходом, мікростраховання – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів юридичних і фізичних осіб з низькими доходами в обмін на низькі страхові премії за умов невеликих страхових сум, спрощеної системи страхування, високої частки страхових відшкодувань і невисокого прибутку (або навіть нерентабельності) постачальника таких послуг [15, с. 25].

Такий підхід є новим і, на відміну від інших, він вперше охоплює не лише незаможне населення, а і малий бізнес. З цих позицій поняття мікростраховання є складовою більш широкого поняття страхування і акцентує увагу на рівні грошового забезпечення потенційних клієнтів. З останнього означення не випливає обов'язковості такого захисту, тобто мікростраховання може бути реалізовано як добровільне, так і обов'язкове. Вибір залежить від фінансового забезпечення і можливостей законодавчого унормування. З позицій добровільного виду страхування воно може зацікавити страховиків, які прагнуть отримання прибутків від такої діяльності, оскільки дасть змогу розробити різні програми страхового убезпечення незаможного населення і бізнесу.

Дані з Індії для бідного населення показали, що в більшості випадків бажання страхуватися залежить від сімейного доходу [16, с. 68].

Для країн, що розвиваються, виявлено, що на готовність страхуватися також впливають соціально-економічні параметри, що не пояснюються теорією очікуваної корисності [17]. Отже, мікростраховання може супроводжуватись поведінковими аспектами і слід шукати нові підходи до розуміння природи поведінки людей з низькими доходами щодо страхування. Це означає, що пряме перенесення правил традиційного страхування може бути невдалим для мікростраховання. Крім того, використання досвіду інших країн може бути проблематичним і слід враховувати регіональні і територіальні особливості, що можуть впливати на бажання людей отримати страховий захист.

Мікростраховання і соціальний захист. Дано відповідь на поставлене питання щодо місця мікростраховання в системі убезпечення. З наведеного означення випливає схожість мікростраховання й соціального захисту, оскільки обидва мають на меті допомогу бідним або захист осіб з низькими доходами. У зв'язку з цим доцільно провести порівняння мікростраховання й соціального захисту.

Нагадаємо, що соціальний захист – це система заходів, які здійснюються державою для підтримки незахищених верств населення – пенсіонерів, інвалідів, ветеранів війни, багатодітних сімей та інших малозабезпечених громадян [18].

До основних завдань соціального захисту в Україні можна віднести:

- забезпечення та індексація мінімального рівня заробітної плати;
- належний рівень охорони здоров'я та освітньо-культурних потреб людини;
- убезпечення купівельної спроможності незаможних осіб;
- підтримка рівню життя окремих категорій населення [19, с.35].

Забезпечення соціального захисту суспільства здійснюється через низку публічних заходів, наприклад, таких як:

- 1) компенсація відсутності або суттєвого скорочення доходів від роботи внаслідок різних непередбачених обставин (хвороби, травми, безробіття, інвалідності, старості і смерті годувальника);
- 2) забезпечення громадянам охорони здоров'я;
- 3) допомога по народженню дитини;
- 4) надання пільг для сімей з дітьми;
- 5) пенсії по старості;
- 6) захист дітей та інвалідів тощо [20, с.135].

Соціальний захист спрямований на мінімізацію конфлікту між ефективністю, соціальною справедливістю й формуванням доходів населення. Він є основним правом людини, що закріплюється положеннями Конституції України і Загальною декларацією прав людини, проголошеною ООН [21-22].

Водночас соціальний захист відрізняється від мікростраховання, оскільки він охоплює, насамперед, заходи державної політики й програми щодо зниження бідності й вразливості через зменшення впливу ризиків на людей та підвищення їхнього потенціалу, щоб захистити себе. Мікростраховання, з свого боку, може не використовувати державні схеми підтримки незаможних верств населення і може бути добровільним.

Отже, потреба й корисність соціального захисту не викликає сумнівів і не потребує доказів. У цьому сенсі дуже важливим є те, що в сучасних умовах соціальний захист містить у собі не тільки державні програми соціального забезпечення, а також приватні або недержавні схеми з аналогічними цілями. Однією з таких альтернативних схем може бути мікростраховання, адже такі його види як мікростраховання здоров'я, життя, від нещасного випадку будуть відігравати важливу роль у розширенні меж соціального захисту (приміром, у разі адресної участі держави у мікрострахованні). Саме тому наведені позиції, на нашу думку, можуть стати взаємодоповнювальними і мікростраховання може бути розглянуто як засіб убезпечення незаможного населення.

Як показують соціологічні дослідження, соціальна ситуація в Україні є досить напруженою вже багато років і наявна диференціація суспільства за рівнем добробуту ще більше погіршується тим, що заможні всіляко обмежують доступ бідного населення до вищого класу, ухвалюючи відповідні закони, створюючи приватні

привілейовані навчальні заклади, недоступні для більшості, установлюючи неринкову оплату праці [23, с. 240]. За таких умов ефективність і межі застосування державного соціального захисту зменшуються і без мікростраховання вже не обійтися.

З одного боку, можна вважати мікростраховання добровільною формою соціального страхування бідних або незаможних осіб. З іншого боку мікростраховання має власні риси, що виходять як за межі існуючого ризик-менеджменту, так і за межі соціального захисту (рис. 1). Так, наприклад, деякі предмети побуту або прострочена позика не забезпечуються соціальним захистом у звичайному розумінні. Водночас предмети побуту або прострочена позика осіб з низькими доходами можуть бути застраховані в рамках програм мікростраховання. З цих позицій мікростраховання може розглядатися окремо від соціального страхування (яке передбачає пряму участь роботодавців та держави).

Рис. 1. Перетин сфер традиційного страхування (ризик-менеджменту), соціального захисту і мікростраховання в системі убезпечення від ризиків Спільними складовими соціального захисту й мікростраховання можуть бути здоров'я, життя, неприцездатність незаможних осіб *

*Удосконалено авторами за матеріалами дослідження [24, с. 63]

Спільними складовими соціального захисту й мікростраховання можуть бути здоров'я, життя, неприцездатність незаможних осіб. Відокремлення мікростраховання від соціального захисту може відбуватися також за рахунок неформальних об'єднань, релігійних груп, міжнародних фондів підтримки.

Дослідження рівня соціального захисту в Україні (та в країнах, що розвиваються), виявляють особливість, яка полягає в тому, що більшість бідного населення працює у неформальному секторі економіки (рис. 2) [3, с. 40]. За оцінками фахівців, масштаби неформального сектору можуть навіть перевищувати розміри формальної економіки. Більша частина працівників неформальної економіки можуть скористатися лише допомогою друзів і родичів і не мають соціального захисту. Таким чином, особливо важливим є мікростраховий захист осіб, що працюють у неформальному секторі економіки й внаслідок своєї неплатоспроможності не мають доступу до державних програм [23, с.75]. Таким чином, можна стверджувати, що мікростраховання не замінює соціальний захист, а є додатковою можливістю захисту бідних і малозабезпечених.

Рис. 2. Структурована діаграма економіки країн, що розвиваються*

*Адаптовано авторами за даними дослідження [3, с. 41]

У чому ж вигідність мікрострахування порівняно з соціальним захистом? Мікрострахування має такі переваги порівняно з традиційними системами соціального забезпечення [15, с. 28]:

1. Може охопити працівників неформальної економіки.
2. Мікрострахування можуть здійснювати комерційні організації.
3. Передбачається участь вітчизняних і міжнародних фондів і донорів, спеціально створених організацій.
4. Цільовий характер охоплення там, де традиційні страховики не зацікавлені працювати.
5. Розмір страхових відшкодувань є невеликим і тому зловживань буде мало.
6. Може слугувати прикладом державно-приватного партнерства, коли держава купує мікрострахові поліси і контролює постачальника послуги, а постачальник послуг сплачує відшкодування.

Мікрострахування і мікrokредитування. Світом і в Україні (переважно через ломбарди) поширюється нова хвиля мікrokредитування. За такою інтерпретацією мікrokредитом вважається сума позики приблизно від ста доларів, що надається терміном до одного місяця під досить високі відсотки від 500 до 800% річних (у середньому 2% за добу). У середньому сума позики мікrokредиту коливається в межах від 10 тис. грн до 100 тис. грн. Слід зауважити, що наш аналіз щодо мікрострахування не стосуватиметься такого кредитування.

Перша мікропозика у світі становила всього 27 доларів. Засновником маленьких кредитів для населення з низькими доходами був професор Мохаммед Юнус. Серед характерних ознак мікrokредитування, яке набуло поширення за кордоном, можна назвати такі:

- мікrokредит – це переважно спосіб підтримки середніх і малих підприємств, і тому кредитор майже не отримує прибутку від займу (майже нульовий відсоток річних);
- мікrokредит не потребує забезпечення заставою;
- мікrokредит надається на короткий термін: від місяця до року;
- мікrokредит надають навіть тим, хто ще раніше не брав позик.

Мікрострахування і стратифікація за доходами. Врахуємо той факт, що мікрострахування має справу саме з населенням і малим бізнесом з низькими доходами. Іншими словами, доцільно включити в аналіз розмір достатку, доходу такої особи і більш деталізувати ті верстви населення, до яких можна застосувати мікрострахування. У наступному ми використаємо величину мінімальної заробітної плати (скорочено МЗП) як ключовий параметр. Значення МЗП є дуже важливим, оскільки воно фігурує в трудовому законодавстві та в Бюджеті України [25-26].

Для міжнародного порівняння і визначення часової динаміки за останні роки доцільно наводити значення величин в іноземних валютах (приміром, доларах США, \$, та євро). Протягом 2011-2013 обмінний курс був приблизно в межах значення 8 грн= 1\$. Мінімальна заробітна плата в Україні в 2011-2013 становила близько 1000 грн за місяць [25-26]. Виходячи з обмінного курсу, 1000 грн дорівнювало близько 125\$ або 90 євро за один місяць або 4,2\$ та 3 євро за добу. Тепер подивимось на значення МЗП в останні роки. Мінімальна заробітна плата в 2018 дорівнювала 3720 грн за місяць, а обмінний курс 26 грн= 1\$ або 30 грн= 1євро. У 2020 році, з 1 вересня МЗП становила 5000 грн за місяць, а обмінний курс був на рівні 28 грн= 1\$ або 34 грн= 1євро [25-26]. Наведені значення дають для 2018 року величину МЗП близько 135 \$ або 124 євро за один місяць і для 2020 року близько 175 \$ або 150 євро за один місяць, це еквівалентно до 6 \$ або 5 євро за добу. По-перше, бачимо, що за останнє десятиліття ситуація майже не змінилася на краще, рівень добробуту незаможного населення також майже не змінився. По-друге, наведені значення відповідають критеріям Організації Об'єднаних Націй для бідних країн стосовно Підтримуваних Цілей Розвитку [6].

Огляд страхового ринку України за допомогою макроекономічних показників за останнє десятиліття виявляє той факт, що страхова галузь і економіка України також не дістали сталого розвитку [27-28]: i) відбулося стрімке зменшення кількості страховиків після 2014 року, що призвело до зменшення активів у національній валюті; ii) спостерігається фактичне коливання та зменшення премій (ВП) та активів (А) у доларах США; iii) у 2020 році тенденції зберіглися і ринок не досяг значень показників, що були 10 років тому. Станом на 30.06.2020 на ринку налічувалось 215 страхових компаній, з яких 196 «non-life» страховиків і 19 «life» страховиків. Аналіз виявляє негативні тенденції і спадні результати діяльності українських страховиків, що зумовлює багато критичних зауважень та питань до уповноважених органів, що здійснюють регулювання ринку. Отже, ситуація зі страховим захистом населення і бізнесу не покращується, і треба шукати нові шляхи удосконалення страхового забезпечення. Ообливо гостро питання стоить для населення і бізнесу з низьким рівнем доходів.

Розглянемо категорії населення, що можуть бути охоплені мікрострахуванням. Для цього поділимо населення України за рівнем доходу на чотири основні категорії:

- абсолютно бідні й зубожілі (з доходом в межах 1 МЗП в країні),
- відносно бідні й незаможні (з доходом в межах 2 МЗП в країні),
- малозаможні й заможні (з доходом більшим за 2 МЗП в країні),
- олігархи.

Далі ми використаємо інфографіку і абстрагуємось. Уявимо традиційний український горщик (чашу або миску), який, в кращому випадку, слід наповнювати національною стравою – борщем. Тоді ступінь заповнення такої чаші може бути якісним критерієм рівня добробуту або, іншими словами, доходу. Умовно ми розділили все населення України на 4 зазначені вище категорії та відобразили це на рис. 3 як «чашу

стратифікації» населення за доходами. Ми поділили таку чашу на дві умовні частини: формальну (офіційну) та неформальну (тіньову). Ліва вісь (знизу догори) показує дохід. Праворуч наведено відсотковий розподіл населення в Україні за даними статистичних служб України [29-30]. З цих позицій можна спрогнозувати для України зони охоплення мікрострахуванням і страхуванням залежно від рівня доходів населення та соціальної стратифікації, й показати це у вигляді чаші доходів (рис. 3). Традиційне страхування можуть собі дозволити заможні та олігархи (з місячним доходом більшим за 2 МЗП в країні). Під дію мікрострахування підпадають переважно дві категорії населення з місячним доходом в межах 2МЗП в країні. Мікрострахування може включати 77% населення, два рівні суспільства: бідні з місячним доходом не більше 1 МЗП та відносно бідні з місячним доходом в межах 2 МЗП. Саме для цих двох категорій важливо деталізувати умови участі і допомоги з боку держави.

Рис. 3. Соціальна «чаша стратифікації за доходами» і потенційні зони страхування й мікрострахування в Україні. Ліва вісь (знизу вгору) визначає дохід, тоді як права вісь (згори вниз) показує у відсотках розподіл населення *

* Пропозиція авторів на основі даних статистичних служб України

Мікрострахування і страхове відшкодування. Спробуємо визначити місце мікрострахування з погляду класифікації страхування залежно від масштабу страхового покриття. На нашу думку, зручно розрізнити три масштаби страхування (таблиця 1): макрострахування, мезострахування, мікрострахування.

Таблиця 1.
Поділ страхування на рівні за обсягами страхових сум і відшкодувань*

Класифікація страхування	Страхова сума / Відшкодування, S	
	національна валюта, грн	іноземна валюта, євро
Макрострахування	$S \geq 1-2$ млн грн	$S \geq 100000$ євро
Мезострахування	$10-50$ тис. грн $\leq S \leq 1-2$ млн грн	1000 євро $\leq S \leq 100000$ євро
Мікрострахування	$S \leq 10-50$ тис. грн	$S \leq 1000$ євро

* Удосконалено за результатами дослідження [2, с. 142]

Така диференціація схожа на відомий розподіл фінансів за рівнями (державні, регіональні, місцеві) у теорії фінансів, однак він ґрунтується не на територіальному аспекті, а на грошових обсягах. Базовим критерієм для запропонованого розподілу є обсяг страхових сум (страхового відшкодування).

Мікрострахування і фінансова послуга згідно СОТ. Як відомо, страховий ринок є невід'ємною складовою фінансового ринку і фінансової системи України (рис. 4).

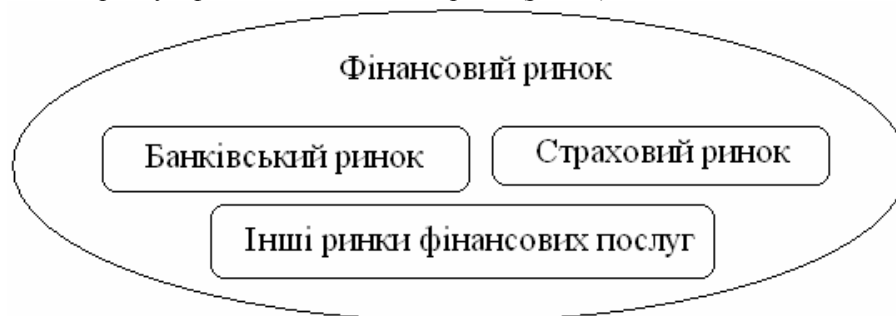

Рис. 4. Страховий ринок як складова фінансового ринку

Тобто страхові послуги є складовою фінансових послуг, де об'єктом купівлі-продажу є фінансові послуги у вигляді страхового захисту, де формується попит і пропозиція на такі фінансові послуги.

Світова організація торгівлі (СОТ) наводить класифікацію фінансових послуг, де страхові послуги є одним з елементів переліку (табл. 2). З цих позицій мікростраховання має бути також долучено до різновиду фінансових послуг.

Таблиця 2.
Класифікатор фінансових послуг згідно СОТ [31, с. 41]

7	ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ	номер
A	Послуги зі страхування	812
a	Страховання життя, від нещасних випадків і здоров'я людей	8121
b	Страховання, крім страхування життя	8129
c	Послуги з перестраховання і ретроцесії	81299
d	Допоміжні послуги зі страхування (у т.ч. брокерські і агентські, з оцінки збитків, консультаційні, актуаріїв і т.д.)	8140

Характерні ознаки мікростраховання. Систематизація досліджень дає змогу сформулювати характерні ознаки мікростраховання [2-4; 12-15; 32-34]:

- надання страхового захисту суб'єктам з низьким рівнем доходу – населенню, домашнім господарствам і малому бізнесу;
- спрощена й прозора система страхового захисту;
- страхування з низьким розміром страхових внесків (премій);
- страхування з невеликими виплатами і страховими сумами;
- існування нижньої межі відповідальності постачальника (маржа мікростраховання);
- наявність верхньої межі страхового покриття та страхової суми (10 тис. грн – 50 тис. грн);
- велика ймовірність або частота настання страхової події;
- висока частка страхових відшкодувань (більше за 50-60% частки страхових премій);
- проста структура договору страхування;
- відсутність ретельної перевірки клієнтів;
- суттєво спрощені процедури страхування й отримання відшкодування;
- низький рівень рентабельності мікрострахової діяльності або навіть відсутність прибутковості.

Висновки з проведеного дослідження. Отримані результати дають можливість зрозуміти основні риси мікростраховання й слугують теоретичною основою для обґрунтування потреби й пошуку власних шляхів упровадження мікростраховання в Україні.

1. Мікростраховання може охопити незаможне населення й малий бізнес, які не охоплені державним соціальним страхуванням. Соціальний захист закріплюється положеннями Конституції України і Загальною декларацією прав людини, проголошеною ООН. Мікростраховання може бути добровільним.

З одного боку є перетин сфер ризик-менеджменту, мікростраховання та соціального захисту, з іншого боку наявні потенційні зони мікростраховання, які не охоплені державним соціальним захистом і ризик-менеджментом.

2. Огляд страхового ринку України за допомогою макроекономічних показників за останнє десятиліття підтверджує той факт, що страхова галузь і економіка України в цілому не дістали сталого розвитку. Ситуація з грошовим забезпеченням і страховим захистом населення і бізнесу не покращується, і треба шукати нові шляхи удосконалення страхового забезпечення. Ообливо гостро це питання стоить для населення і бізнесу з низьким рівнем доходів.

3. Оцінка МЗП для 2018 року дає величину близько 135 \$ або 124 євро за один місяць і для 2020 року – 175 \$ або 150 євро за один місяць, що в середньому еквівалентно до значень 6\$ або 5 євро за добу.

Мікростраховання в Україні може включати 77% населення, два рівні суспільства: бідні з місячним доходом не більше 1 МЗП та відносно бідні з місячним доходом в межах 2 МЗП.

4. Мікростраховання являє собою послугу щодо захисту майнових інтересів населення і бізнесу з низькими доходами в обмін на низькі страхові премії за умов невеликих страхових сум, спрощеної системи страхування, високої частки страхових відшкодувань, невеликих за розмірами страхових відшкодувань.

5. З позицій класифікації страхування залежно від масштабу страхового покриття мікростраховання характеризується величиною страхового покриття та страхової суми на рівні 10 тис. грн – 50 тис. грн або 1000 євро.

6. З позицій надання послуг мікростраховання відноситься до різновиду фінансових послуг. Воно може охопити працівників неформальної економіки і слугувати прикладом державно-приватного партнерства.

Подальші дослідження слід спрямувати на розуміння природи поведінки осіб з низькими доходами стосовно страхування та на перевірку закономірностей теорії корисності та поведінкової економіки для випадку мікростраховання осіб з низькими доходами.

Список літератури.

1. Martinez R. Microcredit is No Magic Wand Against Poverty. URL: <http://www.ipsnews.net/2011/11/microcredit-is-no-magic-wand-against-poverty/> (дата звернення: 05.12.2020)
2. Шірінян Л. В. Мікростраховання – новий напрям розвитку страхової діяльності в Україні. Регіональна економіка. 2010. № 56(2). С.141-150.

3. Protecting the poor – a microinsurance compendium. Volume II / [Edited by the C. Churchill and M. Matul]. International Labor organization in association with Munich Re Foundation. Germany : Munchen, Switzerland: Geneva, 2012. 666 p.
4. Speer P. Microinsurance Identified as New Paradigm for Business. Insurance Networking News, February 29, 2012. URL: <http://www.insurancenetworking.com/news/microinsurance-accenture-29989-1.html> (дата звернення: 02.05.2020)
5. Wiedmaier-Pfister M., Klein B., Denker H., Wagner J. Security at little cost microinsurance in Financial Systems Development. BMZ Position Paper: Microinsurance – a field of activity for German development policy. Federal Ministry for Economic Cooperation and Development, Bonn: Germany, 2009. Strategies 179. 23 p.
6. United Nations. The Sustainable Development Goals. Goal 1: End poverty in all its forms everywhere. URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/> (дата звернення: 18.10.2020)
7. International Labour organization. The ILO's impact insurance facility. Annual Report 2014. International Labour Office: Geneva, 2015. 38p.
8. Yao Y. Development and Sustainability of Emerging Health Insurance Markets: Evidence from Microinsurance in Pakistan. The Geneva Papers. 2013. 38, pp. 160–180.
9. Matul M., Durmanova E., Tounitsky V. Market for Microinsurance in Ukraine. Low-Income Households Needs and Market Development Projections. Warsaw : Microfinance Centre for CEE and the NIS, 2006. 75p.
10. Страхування. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Страхування> (дата звернення: 10.10.2020)
11. Закон України «Про страхування» № 85/96-ВР. Дата оновлення 03.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр>. (дата звернення: 10.11.2020)
12. Dror D. M., Jacquier C. Micro-insurance: extending health insurance to the excluded, International Social Security Review. 1999. 52. P. 71-97.
13. Churchill C. Insuring the Low-Income Market: Challenges and Solutions for Commercial Insurers, The Geneva Papers on Risk and Insurance—Issues and Practice. 2007. 32(3). P.401–412.
14. Гребенщиков Э. С. Микрострахование – не вполне обычное страхование и не только для малоимущих. Финансы. 2007. № 10. С. 47-55.
15. Шірінян Л. В., Шірінян, А. С. Мікрострахування в Україні: бути чи не бути?: монографія. Наукове видання. Черкаси: видавництво ЧП Чабаненко Ю.А., 2012. 208 с.
16. Binnendijk, E., Dror, D., Gerelle, E. and Koren, R. Estimating willingness-to-pay for health insurance among rural poor in India, by reference to Engel's law, Social Science and Medicine. 2013. 76(1). P. 67–73.
17. Ramachandran V. (ed.). Encyclopedia of Human Behavior: 2nd edition. Elsevier / Academic Press: London, 2012. 2518p.
18. Introduction on the Social Security. International Labor Office. Geneva, 1984 URL: <http://ezinearticles.com/?Introduction-To-Social-Security-Benefits&id=732964> (дата звернення: 15.11.2020)
19. Бідак В. Складові системи державного регулювання соціального розвитку і соціального захисту. Україна: аспекти праці. 2004. № 1. С. 35–41.
20. Внукова Н. М., Кузьминчук Н. В. Соціальне страхування: кредитно-модульний курс. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 412 с.
21. Конституція України (стаття 46). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. (дата звернення: 15.11.2020)
22. Загальна декларація прав людини. Ст.22. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015. (дата звернення: 15.11.2020)
23. Демографічні чинники бідності / [Е. М. Лібанова, С. В. Башкіров, О. І. Крикун та ін.]; Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, Державний комітет статистики України, Український центр соціальних реформ, Фонд народонаселення ООН. К : ТОВ "Основа-Принт", 2009. 184 с.
24. Шірінян Л. В. Ризикова складова мікрострахування. Формування ринкових відносин в Україні. 2011. № 6. С.61-68.
25. Про Державний бюджет України на 2011 рік: Закон України від 23 грудня 2010 року № 2857-VI із змінами і доповненнями. URL: <http://www.profiwins.com.ua/uk/legislation/laws/1435.html>. (дата звернення: 03.06.2020)
26. Про Державний бюджет України на 2020 рік: Закон України від 14 листопада 2019 року № 294-IX із змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text> (дата звернення: 29.10.2020)
27. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України. URL: <http://www.dfp.gov.ua/>. (дата звернення: 18.11.2020)
28. Національний банк України. Офіційний сайт. URL : <http://www.bank.gov.ua>. (дата звернення: 18.11.2020)
29. Державна служба статистики. 2014. Distribution of the population by average per capita equivalent total income. URL: http://ukrstat.org/en/operativ/operativ2007/gdvdg_rik/dvdg_e/roz2006_e.htm. (дата звернення: 12.12.2019)
30. Poverty Measurement in Ukraine: Criteria, Challenges and Prospects. United nations: Economic Commission for Europe Conference of European statisticians. Seminar "The way forward in poverty measurement" 2-4

December 2013, Geneva, Switzerland. Working paper 12. Retrieved May 22, 2018 from: http://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ece/ces/ge.15/2013/WP_12_Ukraine_D_En.pdf. (дата звернення: 22.12.2019)

31. Страховий і перестраховий ринки в епоху глобалізації: монографія [О. В. Козьменко, С. М. Козьменко, Т. А. Василюва та ін.]. Суми: Університетська книга, 2011. 388 с.

32. CGAP Working group on Microinsurance. Marketing: promoting insurance to the poor. *Microinsurance in Focus*. 2007. № 1. 2 p.

33. CGAP Working group on Microinsurance. Providing Insurance of Real Value to the Poor. *Microinsurance in Focus*. 2008. № 12. 2 p.

34. Шірінян Л. В. Адресне мікростраховання. Актуальні проблеми економіки. 2012. № 8 (134). С. 272-279.

References.

1. Martinez, R. (2011), "Microcredit is No Magic Wand Against Poverty", Available at: <http://www.ipsnews.net/2011/11/microcredit-is-no-magic-wand-against-poverty/> (Accessed 06 November 2020)

2. Shirinyan, L.V. (2010), "Microinsurance – New Direction of Insurance Activity Development in Ukraine", *Regional Economy*, vol. 56 (2), pp.141-150.

3. Churchill, C. and Matul, M. (2012), *Protecting the poor – a microinsurance compendium*, Vol. II, International Labor organization in association with Munich Re Foundation, Germany, Munchen, Geneva, Switzerland.

4. Speer, P. (2012), "Microinsurance Identified as New Paradigm for Business", *Insurance Networking News*, Available at: <http://www.insurancenetworking.com/news/microinsurance-accenture-29989-1.html> (Accessed 02 November 2020)

5. Wiedmaier-Pfister, M., Klein, B., Denker, H. and Wagner, J. (2009), "Security at little cost microinsurance in Financial Systems Development", *BMZ Position Paper: Microinsurance – a field of activity for German development policy*. Federal Ministry for Economic Cooperation and Development, Bonn, Germany.

6. United Nations (2020), "The Sustainable Development Goals. Goal 1: End poverty in all its forms everywhere", Available at: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/> (Accessed 18 October 2020)

7. International Labour organization (2015), *The ILO's impact insurance facility. Annual Report 2014*, International Labour Office, Geneva, Switzerland.

8. Yao, Y. (2013), "Development and Sustainability of Emerging Health Insurance Markets: Evidence from Microinsurance in Pakistan", *The Geneva Papers*, vol. 38, pp. 160–180.

9. Matul, M., Durmanova, E. and Tounitsky, V. (2006), *Market for Microinsurance in Ukraine. Low-Income Households Needs and Market Development Projections*, Microfinance Centre for CEE and the NIS, Warsaw, Poland.

10. Wikipedia, the free encyclopedia (2020), "Insurance", Available at: <https://en.wikipedia.org/wiki/Insurance> (Accessed 10 October 2020)

11. Verkhovna Rada of Ukraine (1996), *Law of Ukraine "On Insurance"*, Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр>. (Accessed 10 November 2020)

12. Dror, D. M. and Jacquier, C. (1999), "Micro-insurance: extending health insurance to the excluded", *International Social Security Review*, vol. 52, pp. 71-97.

13. Churchill, C. (2007), "Insuring the Low-Income Market: Challenges and Solutions for Commercial Insurers", *The Geneva Papers on Risk and Insurance—Issues and Practice*, vol. 32 (3), pp.401–412.

14. Grebenshchikov, E. S. (2007), "Microinsurance is not quite ordinary insurance and not only for the poor", *Finance*, vol. 10, pp. 47–51.

15. Shirinyan, L. and Shirinyan, A. (2012), *Мікрострахування в Україні: бути чи не бути?: монографія* [Microinsurance in Ukraine: to be or not to be: monograph], Publishing house: Chabanenko Y. A., Cherkasy, Ukraine.

16. Binnendijk, E. Dror, D. Gerelle, E. and Koren, R. (2013), "Estimating willingness-to-pay for health insurance among rural poor in India, by reference to Engel's law", *Social Science and Medicine*, vol. 76 (1), pp. 67–73.

17. Ramachandran, V. (2012), *Encyclopedia of Human Behavior*, 2nd edition, Elsevier / Academic Press, London, UK.

18. International Labor Office (1984), "Introduction on the Social Security", Available at: <http://ezinearticles.com/?Introduction-To-Social-Security-Benefits&id=732964> (Accessed 11 November 2020)

19. Bidak, V. (2004), "Components of the system of state regulation of social development and social protection", *Ukraine: aspects of work*, vol. 1, pp. 35–41.

20. Vnukova, N.M., Kuzminchuk, N.V. (2009), *Sotsialne strakhuvannya: kredytno-modulnyy kurs* [Social insurance: credit-module course], Center for Educational Literature, Kyiv, Ukraine.

21. Verkhovna Rada of Ukraine (1996), "Constitution of Ukraine (Article 46)", Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. (Accessed 15 November 2020)

22. UN (1948), "General Declaration of Human Rights. Article 22. Adopted and promulgated by UN General Assembly Resolution 217 A (III) of December 10, 1948", Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015. (Accessed 15 November 2020)

23. Libanova, E. M. Bashkirov, S.V. and Krikun O.I. (2009), *Демографічні чинники бідності* [Demographic factors of poverty], Institute of Demography and Social Research of the National Academy of Sciences of Ukraine,

State Statistics Committee of Ukraine, Ukrainian Center for Social Reforms, UN Population Fund, Osnova-Print LLC, Kyiv, Ukraine.

24. Shirinyan, L.V. (2011), "Risk component of microinsurance", *Formation of market relations in Ukraine*, vol. 6, pp.61-68.

25. Verkhovna Rada of Ukraine (2010), Law "On the state budget of Ukraine for 2011", Web-portal of Institution "Profi Wins", Available at: <http://www.profiwins.com.ua/uk/legislation/laws/1435.html>. (Accessed 3 November 2020)

26. Verkhovna Rada of Ukraine (2020), Law "On the state budget of Ukraine for 2020", Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text> (Accessed 29 October 2020)

27. The National Commission for State Regulation of Financial Services Markets. – Official web-site (2020), Available at: <https://www.nfp.gov.ua/>. (Accessed 06 November 2020)

28. The National Bank of Ukraine – Official web-site (2020), "Exchange rate of Hryvnia against foreign currencies", Available at: <http://www.bank.gov.ua/control/en/curmetal/detail/currency?period=daily>. (Accessed 18 November 2020)

29. State Statistics Service of Ukraine (2014), "Distribution of the population by average per capita equivalent total income", Available at: http://ukrstat.org/en/operativ/operativ2007/gdvdg_rik/dvdg_e/roz2006_e.htm. (Accessed 05 December 2020)

30. United nations: Economic Commission for Europe Conference of European statisticians (2013), "Poverty Measurement in Ukraine: Criteria, Challenges and Prospects", *Seminar "The way forward in poverty measurement" 2-4 December, Geneva, Switzerland, Working paper 12*, Available at: http://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ece/ces/ge.15/2013/WP_12_Ukraine_D_En.pdf. (Accessed 22 November 2020)

31. Kozmenko, O. V. Kozmenko, S.M. and Vasilieva, T.A. (2011), *Strakhovyy i perestrakhovyy rynky v epokhu hlobalizatsiyi: monohrafiya* [Insurance and reinsurance markets in the era of globalization: monograph.], University Book, Sumy, Ukraine.

32. CGAP Working group on Microinsurance (2007), "Marketing: promoting insurance to the poor", *Microinsurance in Focus*, vol. 1, 2 p.

33. CGAP Working group on Microinsurance (2008), "Providing Insurance of Real Value to the Poor", *Microinsurance in Focus*, vol. 12, 2 p.

34. Shirinyan, L. V. (2012). "Targeted microinsurance", *Actual Problems of Economics*, vol. 8 (134), pp. 272-279.

Стаття надійшла до редакції 07.12.2020 р.